

Стоян Михайлов/Stoyan Mihaylov

БИЛ ЛИ Е ЖЕНЕН ЦАР БОРИЛ (1207–1218 г.)
ЗА ПЛЕМЕНИЦА НА ЛАТИНСКИЯ
ИМПЕРАТОР АНРИ (1206–1216 г.)^{1?}

*Was Tsar Boril (1207–1218) Married to the Niece
of the Latin Emperor Henry (1206–1216)?*

The hypothesis for an existing marriage of the Bulgarian Tsar Boril (1207–1218) to the niece of the Latin Emperor Henry (1206–1216), which was published for the first time in 1970 in an article written by Genoveva Tsankova-Petkova, is based on the analysis of fragments from *Chronique rimée* by Philippe Mouskes, the chronicle of Baudouin d'Avesnes and an addendum to a manuscript containing the chronicles of Geoffroi de Villehardouin and Henry de Valenciennes, which talk about a marriage between Jehannes sir de Blas et de Commins (Mouskes) and the niece of the Latin emperor Henry, the daughter of his sister Yolande and Pierre de Courtenay. In the following several decades this hypothesis became dominant in the Bulgarian historical researches.

The existing researches, however, underestimate the issue about the origin of the aforementioned records and the reliability of their contents. The distrust to the reports of Philippe Mouskes, which have no analogy in other medieval texts, is caused by the very genre of his piece of work – rhymed chronicle, in which leading role has the poetry rather than the historical exactness. The result of this conveyance of the historical narrative in verses leads to a change of meaning and occurrence of discrepancies.

The problem with the chronicle of Baudouin d'Avesnes is that it has been published several times, but not in its full text, and each edition has a different content. Up to the present the Bulgarian researchers have been using only the edition of J.-A. Buchon from 1828, which unfortunately has the smallest content. This prevented them from observing the fact that an addendum to a manuscript of the chronicles of Geoffroi de Villehardouin and Henry de Valenciennes, which G. Tsankova-Petkova considers as a third separate source for the discussed marriage, in fact is fully identical with the text from the chronicle of d'Avesnes according to the edition of M. Kervyn de Lettenhove from 1880.

On the ground of the fact that only in these two chronicles as a husband of one of the daughters of the Courtenay family is mentioned Jehannes (Johennis i.e. tsar Kaloyan), we can presume that they have used one and the same source, not different ones, as it is considered by G. Tsankova-Petkova.

In the existing researches there has not been recorded other reports for the family of Pierre de Courtenay and his second wife Yolande de Flandre, which can be related to the discussed issue. One of the sources is the chronicle of Baudouin d'Avesnes, in which three daughters and their husbands are mentioned there again but amongst them is not Johennis, le roi de Blaquie. Most detailed and elaborated is the information given by Alberic of Trois-Fontaines Abbey. He reports about five daughters and their husbands, but there is not mentioned any Bulgarian ruler, too.

As a conclusion to all examined information, we can assert that the reports of an eventual marriage of a niece of the Latin emperor Henry with Johennis, le roi de Blaquie, is not true or at least it can not be related to Tsar Boril. N. Markov in a printed publication points out the opinion of Ch. du Cange, expressed as early as the 17th century AD, that in this "confused" report the case in point is the marriage of tsar Ivan Asen II with the Hungarian princess Ana Maria, who thanks to her mother-in-law Yolande de Courtenay appears to be a niece of the four Latin emperors: Baudouin I (1204–1205), Henry (1206–1216), Robert (1221–1228) and Baudouin II (1228–1261).

Хипотезата за брак на цар Борил (1207–1218 г.) с племенница на латинския император Анри (1206–1216 г.) намира място в съвременната българска историопис едва през 70-те години на XX в.², но много бързо бива възприета от водещи български медиевисти. През 1970 г., анализрайки пасажи от хрониката на Бодуен д'Авен³ (наричана в посочената публикация „Анонимна старофренска хроника“), римуваната хроника на Филип Мускес и една добавка към ръкопис с хрониките на Жофроа дьо Вилардуен и Анри дьо Валансиен, в които се говори за брак между племенница на латинския император Анри и „Йоан господар на власите и куманите“⁴, Г. Цанкова-Петкова изказва твърдението, че под името Йоан в случая не трябва да се разбира българският цар Калоян (1197–1207 г.), а цар Борил, който след брака на доведената си дъщеря с император Анри през 1213 г. на свой ред се оженил за племенница на последния⁵. По-късно Г. Цанкова-Петкова повтаря тези свои разсъждения и в монография⁶. Тази хипотеза на Г. Цанкова-Петкова е възприета от А. Данчева-Василева⁷ и от И. Божилов⁸. За такъв брак през 1978 г. пише и В. Гюзелев⁹. В края на ХХ и началото на ХХI в. бракът на цар Борил с латинската принцеса вече се е превърнал в общоприет историографски факт¹⁰.

Тази категоричност на съвременната българска историческа наука относно приемането на хипотезата за съществуването на брак между цар Борил и представителка на западноевропейската аристокрация е неоправдана, тъй като според

мен, в досегашните изследвания е подценен въпросът за произхода на тези сведения и за верността на тяхното съдържание. Безкритичното приемане на тези сведения е невъзможно, защото в тях най-малко е събъркано името на българския владетел – посочено е името Йоан, а всички досегашни изследователи отнасят тези сведения към цар Борил.

В настоящата работа отново ще направя преглед на средновековните текстове, в които се споменава за брак на племенница на император Анри с български владетел. Заедно с това ще приведа и неизползвана от досегашните изследователи информация, която ще помогне за преоценката на достоверността на сведенията за разглеждания брак.

Първият от трите средновековни текста, в които се споменава за брак между „Йоан“ (т.е. Борил според досегашните интерпретации) и племенница на император Анри, е римуваната хроника на Филип Мускес, която разказва за историята на франките и Франция от древни времена до 1242 г.¹¹. За автора ѝ се знае, че е роден в началото на XIII в. в Гент – столицата на графство Фландрис. През 1242 г. той става каноник и канцлер на църквата в град Турне¹², а през 1272 г. е издигнат за епископ на същия град. Умира на 24 февруари 1282 г. Счита се, че написва своята римувана хроника в периода 1242–1272 г¹³. Фрагментът, който съдържа изследваната информация, е представен в Таблица 1:

Таблица 1

	Текст на старофренски ¹⁴ :	Дословен превод ¹⁵ :	Поетичен превод ¹⁶ :
22981	<i>Li buens empereres hardis De Constantinoble Henris C'on avoit apielet d'Ango Fu enierbès et vesqui po Apries le conte Bauduin Qui l'empire ot trait à sa fin</i>	Добрият и храбър император на Константинопол Анри, когото наречаха Анжу беше отровен и живя малко след смъртта на графа Бодуен, който империята управляваше до края си.	но след като се възцари на трона в Цариград Анри, д'Анжу наречен, бе от враг отровен, неизвестно как, подир смъртта на Бодуен. И тронът бе овакантен.
22985	<i>Et li François ki là estoient Pour çou que le droit oir voloient. S'orent mandée sa serour.</i>	И франузите, които бяха там, за да спазят повелята на правото се обрънаха (с пратеници) към сестра му.	франузите тогава пак поискаха наследник прок - сестра му родна с граф Пиер.
22990	<i>Droit à Aucoirre et son signor Cont Piérion parent le roi: Et s'en alèrent andoi. Il fuis orient, bien m'en sai ciert</i>	право в Оксер към мъжа ѝ, граф Пиер, роднина на краля. И отидаха двамата. Те имаха синове, знаеха се добре.	мъжа ѝ, право от Оксер, на краля близък братовчед. И двама тръгнаха напред. Синът им Филип бе по-млад
22995	<i>L'un Felipon, l'autre Robiert Felipes, c'on tint à séur. Si ot la conté de Namur</i>	единият Филип, другият Роберт. Филип, който държеше на своето. имаше графство Намюр	от Роберт – неговия брат. И Филип – в туй не бъркам аз бе в графството Намюр на власт.
	<i>..... S'orent seruer prues et gentius La buens rois de Hungrie. Andrius Ot l'aisnée que moult ama</i>	..... Те имаха сестри разумни и мили. Добрият крал на Унгария, Андрей получи голямата, която много обичаше.	..... Те имаха и три сестри, Все благородни и добри. Охотно крал Андрей избра
23005			

	<p><i>Que Henris d'Ango li donna: Et la seconde ot Jehannes. Sir de Blas et de Commins,</i></p> <p><i>La tierce fu saçans et aspre</i></p> <p><i>Cele si fu donné á Lascre Un haut prince de la Turkie Qui grant tiere ot en sa baillie.</i></p>	<p>която Анри д'Анжу му даде. Втората получи Жеан. господар на власите и на куманите, Третата беше умна и с твърд характер. Тази беше дадена на Ласкарис един висши принц от Турция който много земя имал в своя власт.</p>	<p>Най-възрастната им сестра; Бе втората Йоан избрал - На власи и кумани крал; А третата – жестока, зла – Ласкарис пък я пожела, принц в Турция, където той владееше земи безброй.</p>
23010			

Единственият коментар у Г. Цанкова-Петкова относно достоверността на Филип Мускес като автор е цитирането на констатацията от изданието на Ф. Рай-фенберг, че той „е известен като посредствен поет, но добър повествовател, чиито разкази почиват на историческа основа¹⁷“. Но това не означава, че всяко сведение на Мускес трябва да се приема за абсолютно достоверно и основната причина за това е самият жанр на неговата творба. Предаването на историческото повествование в мерена реч винаги води до промяна на смисъла. Това добре се илюстрира от представените по-горе дословен и поетичен преводи на фрагмента от римуваната хроника на Мускес. Двата текста се различават освен по превода на някои думи, най-вече в промяната на граматическия подлог. В резултат на това поетическият превод е много по-свободен и в някои случаи води до подмяна на логическия смисъл на първоначалния разказ. Може да се предположи, че такава промяна е настъпила и при написването на римувания текст от Мускес спрямо неговите източници в проза. В самия старофренски текст се забелязват неточности или грешки. В цитирания пасаж като неточност може да се посочи определянето на Йоан (т.е. на българския владетел, без значение дали е Калоян или Борил) като господар освен на власите, също и на куманите, които във всички останали средновековни текстове винаги са посочвани като съюзници или наемници. Може би най-добрият пример за грешки в „Римувана хроника“ на Мускес е в нейния край, където към събитията от 1242 г. е отнесена и смъртта на латинския император Бодуен II, а принцът на Ахая (Морея) Жофроа II дьо Вилардуен (1218/1227–1246 г.) станал настойник на императорския син¹⁸. В действителност Бодуен II умира не през 1242 г., а чак през 1273 г. Тези примери показват, че сведенията от хрониката на Мускес не трябва да се приемат безкритично в случаите, в които тя дава информация, отсъстваща в други източници¹⁹.

Вторият текст, в който се съдържа информация за разглеждания брак, е хрониката на Бодуен д'Авен. Личността на автора е интересна сама по себе си. Бодуен д'Авен е роден през 1219 г. Той е син на Маргарита, графиня на Ено и Фландрия (1244–1280 г.) и по тази линия е внук на латинския император Бодуен I (1204–1205 г.). Бракът на майка му с неговия баща Бушар д'Авен е анулиран от папата, но по-късно произходът на Бодуен д'Авен е признат за легитимен, също с папско решение. Той е господар на Бомон в графство Ено. Умира през 1289 г. и е погребан в град Валансиен (графство Ено)²⁰. Неговата хроника най-вероятно е

завършена в периода 1278–1281 г.²¹. Както посочва през 1970 г. Г. Цанкова-Петкова, липсва едно пълно и критично издание на тази хроника, а има няколко издания, в които са публикувани отделни части²², като тази констатация е актуална и днес²³. Това фрагментарно представяне на текста на хрониката на Бодуен д'Авен естествено води до големи различия в съдържанието на отделните издания. В досегашните публикации на българските изследователи се използва само изданието на Ж.-А. Бушон от 1828 г., което е най-малко по обем и е тематично подбрано само с фрагменти за историята на Четвъртия кръстоносен поход и на Латинската империя²⁴. От там Г. Цанкова-Петкова използва следният пасаж: „*A после, след като император Анри бил коронован, той се държал толкова добре и твърдо против враговете си и завоювал голяма част от земята на Солун; разгромил ломбардците, които искали противно на неговото желание да задържат тази страна, а когато ги победил, Йоан поискал да сключат мир, и мирът бил сключен, така че Йоан му дал своята дъщеря [за съпруга]. А император Анри дал три свои племеннички, дъщери на сестра си, жената на граф д'Оксер, за съпруги, едната на Йоан, другата на Колдаластр, а третата на Андрей, краля на Унгария*²⁵.“ В цитираното съобщение освен името на българския владетел е допусната още една грешка, неотбелязана от досегашните проучватели: никейският император Теодор I Ласкарис (1208–1222 г.) наистина се жени за дъщеря на Пиер и Йоланда дьо Куртене, на име Мария, но това става едва през 1219 г.²⁶, т.е. този брак попада извън управлението на император Анри²⁷. Тези неточности показват, че и разгledаното сведение от хрониката на Бодуен д'Авен не трябва да се приема без забележки и критичен анализ.

В края на XIX в. са публикувани още две издания, в които са включени значително по-големи части от хрониката на Бодуен д'Авен, в *Monumenta Germaniae Historica* от Й. Хелер²⁸ и в *Istore et Chroniques de Flandres, d'après les tentes de divers manuscrits* от М. Кервин де Летенхове²⁹. В изданието на Хелер липсва съответствие на горецитирания пасаж, но такъв присъства в текста, публикуван от М. Кервин де Летенхове. Любопитното в случая е, че текстът на фрагмента, публикуван от Кервин де Летенхове, има същото съдържание, но се различава по форма от текста в изданието на Бушон и същевременно почти напълно съвпада с текста на посочената от Г. Цанкова-Петкова добавка към ръкописа с хрониките на Жофроа дьо Вилардуен и Анри дьо Валансиен (Таблица 2).

Таблица 2

Хроника на Бодуен д'Авен (по изданието на Ж. Бушон) ³⁰	Ръкопис с хрониките на Жофруа дьо Вилардуен и на Анри дьо Валансиен ³¹	Хроника на Бодуен д'Авен (по изданието на М. Кервин де Летенхове) ³²
<p><i>Et puis, quand li empereur Henri fut couronné, il se maintint bien et grossement contre ses ennemis, et conquist grant partie de la terre de Saleniche, il descoufit les Lombars, qui voloient la terre tenir contre lui; et quand il les eust vaincus, Johannis lui donna une sienne fille. Et li empereur Henri donna trois siennes niepces, filles de sa suer, femme du comte d'Aussoire en mariage, l'une à Johannis, l'autre à Coldalastre, et la tierce à Andrieu, roi de Hongrie.</i></p>	<p><i>Bien avés oï dessus comment li empereres Henris ala au royaume de Salenique, et la guerre, qui e lot contre les Lombars qui voloient la terre retenir contre lui. Quant il les ot vaincus il fist pais à Johannis le roi de Blaquie, et le Toldre Lascre, [.....] et la tierce au roi Andrieu de Hongrie. Ces trois demoiselles estoient filles le conte Pieron d'Aussoire et la contese Yolent, suer l'empereour. Par ces mariages aquist il grant pais et grand aide: mais il ne vesqui gaires après, ains moru sans hoirs de sa char. Dont se fu grant damages, car moult avoit esté viguereus et de grand cuer.</i></p>	<p><i>Bien avés oï dessus comment li emperères Henris ala ou roiaume de Salenique et la guerre que il ot contre les Lombars qui voloient la terre retenir contre lui. Quant il les ot vaincus, il fist pais à Johannis, le roi de Blaquie, et à Toldre l'Ascre. Il prist la fille Johannis à femme, et li donna une soie nièche en mariage, et une en donna à Toldre l'Ascre, et la tierc au roi Andrieu de Hongrie. Ces III damoiselles estoient filles le conte Pierron d'Aussoire et la contesse Yolent, suer l'empereur. Par ces mariages aquist-il grant pais et grant aide; mais il ne vesqui gaires après, ains moru sans hoir de sa char, don't ce fut grant damaiges, car moult avoit esté viguereus et de grant cuer.</i></p>

Сравнение на трите текста показва, че добавката към ръкописа с хрониките на дьо Вилардуен и дьо Валансиен не е отделен източник на информация, както счита Г. Цанкова-Петкова, а е фрагмент от хрониката на Бодуен д'Авен³³, т.е. източниците, които говорят за разглеждания брак не са три, а само два, които при това, както посочихме по-горе, съдържат някои неточности и грешки.

Възражение предизвикват и някои други констатации на Г. Цанкова-Петкова относно разглежданите известия. В книгата си „България при Асеневци” тя пише, че „Чрез унията с папата и благодарение на победата си при Одрин и пленяването на Балдуин Калоян свързал името и съдбата си с това на Латинската империя и оставил незаличим спомен в съзнанието на западните автори. Затова името му често било давано и на неговия приемник Борил, който с малки изключения останал непознат за средновековните западни автори”³⁴. Това твърдение, което Г. Цанкова-Петкова не илюстрира с никакви примери, може да бъде окачествено като силно заблуждаващо и е вярно единствено за вече разглежданите пасажи от работите на Филип Мускес и Бодуен д'Авен, и то ако приемем идентификацията на споменатия там Йоан с Борил. Напротив, в съчиненията на Робер дьо Клари, Анри дьо Валансиен и Алберих от манастира „Трите извора” присъства името на Борил³⁵. Следователно, ако се приема, че в случая под името Йоан трябва да се разбира цар Борил, това в никакъв случай не е обичайно и най-вероятно е белег, че разглежданите съобщения са с контаминиран характер, а не предаване на първична информация.

Не може да се счита за категорично и заключението на Г. Цанкова-Петкова, че разликите в текстовете на Мускес и д'Авен, съдържащи сведенията за браковете на императорските племенници, предполагат ползването на различни източници, а

не на един общ³⁶. Наистина, контекстът на разглежданите пасажи е различен в двете хроники. При Мускес той е част от описанието на семейството дъо Куртене, а браковете са без хронологическо указание, докато в хрониката на д'Авен браковете са отнесени към времето на управлението на император Анри (1206–1216 г.) и са посочени като част от неговите дипломатически действия. Но срещу тези разлики стои повтарянето и при двамата автори на специфичната „грешка“ с използването на името Йоан (вместо Борил според интерпретацията на Г. Цанкова-Петкова), която по-скоро насочва към един общ произход на двете сведения.

Към подобна констатация ни насочва и друга обща за двамата автори странна политическа квалификация, отново касаеща български владетел и пак в контекста на склучване на династичен брак. Става въпрос за фрагменти, в които се говори за брака на Иван Асен II с унгарската принцеса Ана Мария:

Таблица 3

„Римувана хроника“ на Филип Мускес ³⁷	Хроника на Бодуен д'Авен ³⁸
<p>„И Роберт с него се прости, Унгария той посети. Дойде тук при сестра си той. Посрецинаха го като свой и крал Андрей, и лично тя. И тримата до пролетта живяха весело дома, ала през долната земя не бяха пуснати. Избра – на племенницата добра на Роберт – кралят харен мъж, според мълевата цар могъщ, известен като цар Асен, на цяло Сръбско сузерен.</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>От Александър и Асен, и от Андрей бе придружен по пътя Роберт – дълги дни той вземаше овес, храни; най-сетне стигна края свят той като крал на Цариград.</p>	<p>„Той [Робер, б. Н. Марков] отишъл през Унгария, където бил посрещнат с големи почети от сестра си, която била там кралица, както и от крал Андреаши. Прекарал цялата зима в Унгария, защото пътищата никак не били сигурни, както му се цяло. При себе си имал един сержант, родом от Лил във Фландрия. Говорело се, че той бил далеченично на този Робер, който отивал да стане император. Този слуга имал за дъщеря една хубава госпожица. Робер д'Оксер я обляял богато и казвал, че това е негова братовчедка, а после заговорил за сватба между нея и краля на Сърбия. Кралят, който вярвал, че това е истини, се съгласил да се ожени. Женитбата се състояла с голяма тържественост. Чрез тази женитба и с помощта на власите Робер д'Оксер стигнал безпроблемно до Константинопол, където бил посрецинат с голяма радост.“</p>

На пръв поглед текстовете са много различни, но в същото време ѝмат едно и също съдържание – бъдещият латински император Робер дъо Куртене по своя път на изток стига до Унгария, където е посрещнат топло от сестра си и нейния съпруг крал Андрей. Той е принуден да остане цялата зима (до пролетта), защото пътищата никак не били сигурни (не бил пуснат). Едва след сватбата на неговата братовчедка (племенница) с Асен, краля на Сърбия, той, с помощта на власите (придружен от крал Асен) успял да стигне без проблемно до Константинопол. Еднаквата структура на описания разказ и най-вече определянето на Иван Асен II като краля на Сърбия, което е без аналог в други средновековни паметници, позволява да се изкаже предположението, че двата текста имат общ източник.

Не трябва да се изключва и възможността за пряко заимстване на единия автор от другия предвид обстоятелствата, че Филип Мускес и Бодуен д'Авен са връстници (и двамата са родени през второто десетилетие на XIII в. и умират през 80-те на същото столетие), живеят в една и съща област (територията на графствата Фландрис и Ено) и пишат своите хроники по едно и също време. Следователно съществува голяма вероятност Филип Мускес, представител на висшия клас в северозападната част на тогавашното Френско кралство (канцлер, а по-късно епископ на град Турне), да се е познавал и контактувал с Бодуен д'Авен, който пък е представител на висшата аристокрация в същите земи (син на графинята на Фландрия и Ено).

За да бъде преценена достоверността на уникалното и съдържащо очевидни неточности известие за брак между български владетел и племенница на император Анри, то ще бъде разгледано в контекста на други средновековни текстове, даващи информация за семейството на Пиер дьо Куртене и Йоланда Фландърска.

Интересно е, че в хрониката на Бодуен д'Авен се съдържа още един фрагмент, който дава сведения за Пиер дьо Куртене, съпругите му и неговите деца (т.е. племенниците на латинските императори Бодуен I и Анри). Откъсът липсва в изданието на Ж.-А. Бушон, но присъства в изданията на Й. Хелер и М. Кервин де Летенхове:

„Сега ще ви разкажем за граф Пиерон д'Оксер; защото вече ви разказахме за тези, които произлезли от неговата дъщеря, която той имал от графиня дьо Невер. Когато жена му, графинята умряла, той се оженил за Йоланта, сестра на граф Бодуен дьо Ено, петият с това име след Ришо, който после бил император на Константинопол. Това била тази, която била поверена на граф Анри дьо Шампан, както ще кажем по-нататък. Той имал от нея 3-ма сина и 3 дъщери. Най-големият от синовете се наричал Филип, другият – Робер, а третият – Бодуен. Една от дъщерите била омъжена за краля на Унгария. Втората дъщеря получил за съпруга графът на Виан в Германия, който имал от нея синове и дъщери. Третата била омъжена за господин Гошие, син на графа на Бар-сюр-Сен: но той умрял в Близкия Изток без да остави наследници, а тя се омъжила повторно за сеньора на Монтагю в Бургундия. За този граф Пиерон д'Оксер ще ви разкажем по-нататък, как той отишъл в Константинопол, за да получи империята след смъртта на император Бодуен и на император Анри, на които жена му била сестра, и как империята останала след него на наследниците му.³⁹“

От цитирания пасаж се вижда, че що се отнася за дъщери на Пиер дьо Куртене от втората му съпруга Йоланда Фландърска, отново се споменават три на брой, обаче относно техните бракове единственото съвпадение е само при дъщерята, омъжена за унгарския крал Андрей II (1205–1235 г.). Противоречието в двете сведения от хрониката на Бодуен д'Авен вероятно е резултат от ползването на различни източници, като авторът ги е включил на различни места в своя текст,

без да вземе под внимание разминаването в двете твърдения, но все пак това не обяснява, защо двете твърдения са толкова различни. При всички случаи със сигурност може да се каже, че хрониката на Бодуен д'Авен сама по себе си не може да даде решение на този въпрос.

Информация за семейството на Пиер дьо Куртене се съдържа и в хрониката на Алберих:

„Графът на Намюр Пиер, когото наричат Оксерски, отпътувал за Рим със своята съпруга, наречена Йоланда, [където] е благословен и помазан от папа Хонорий като император на Константинопол. Но скоро след като стига в Гърция е пленен от владетеля на Диракий, наречен Теодор, наследник на Михаил, както и армия му, и богатството, и слугите му. С позволението на справедливия съдник Бог, това се случило за укрепването и усилването на преданите католици. Обаче жената на този Пиер се спасила с дъщерите си. Тя известно време живяла в онази земя и управлявала империята. Първата му дъщеря, наречена Йоланда, взел [за съпруга] Андрей краят на Унгария. Втората, наречена Сибила, я имал [за съпруга] Раул д'Исудюн в Битурия⁴⁰, а после я взел Хайнрих фон Вианден и Ардените. Третата я имал [за съпруга] гръкът Ласкарис, когото наричали император на Никея, но от нея нямал синове. Четвъртата [я имал за съпруга] младият Жофроа дьо Вилардуен, син на Жофроа принц на остров Монтионис⁴¹. Петата [я имал за съпруга] Гоше дьо Бар-сюр-Сен, син на граф Мион, а после я взел Йод, син на Александър, брат на дука на Бургундия Йод. Синовете на този граф Пиер били четирима: Филип, наречен Устната, граф на Намюр, много прочут с военната си слава, Робер, император на Константинопол, Анри, граф на Намюр и младия Бодуен, който от скоро е император. Всички тези синове и дъщери били от казаната императрица Йоланда, както се знае втора жена на граф Пиер. Впрочем първата му жена, която се казвала Агнес и била единствена дъщеря на граф Ги дьо Невер, родила на същия граф Пиер една дъщеря, наречена Матилда, която родила на граф Ерве, син на Жофроа дьо Гиен и дъо Донзи една дъщеря, която имал [за жена] Ги дьо Сен Пол, първороден [син] на граф Гоше, а казаната Матилда Неверска се омъжила след това за граф Ги дьо Форез.⁴²“

В сведението на Алберих се посочва, че Пиер дьо Куртене и втората му съпруга Йоланда имат пет дъщери. В двете съобщения от хрониката на Бодуен д'Авен, ако съберем информацията за споменатите дъщери, също става дума за общо пет дъщери. При сравнението на данните за съпрузите се забелязва почти пълно съвпадение при четири от дъщерите (Таблица 4). Голямата разлика е, че при Бодуен д'Авен една от дъщерите е омъжена за „Йоан крал на Влахия”, а при Алберих „четвъртата” дъщеря е омъжена за владетеля на Морея, Жофроа II дьо Вилардуен (1218/1227–1246 г.).

Таблица 4

Съпрузи на дъщерите на Пиер дьо Куртене и Йоланда Фландърска според:				
	Алберих	Бодуен д'Авен А	Бодуен д'Авен Б	Филип Мускес
първа:	Андрей II крал на Унгария	Андрей II крал на Унгария	Андрей II крал на Унгария	Андрей II крал на Унгария
втора:	1. Раул д'Искудюн 2. Хайнрих фон Вианден	Хайнрих фон Вианден	Йоан крал на Влахия	Йоан господар на власите и куманите
трета:	Теодор I Ласкарис, император на Никея	1. Гоше дьо Бар-сюр-Сен 2. Йод дьо Монтагю	Теодор I Ласкарис, император на Никея	Теодор I Ласкарис, император на Никея
четвърта:	Жофроа II дьо Вилардуен принц на Морея			
пета:	1. Гоше дьо Бар-сюр-Сен 2. Йод дьо Монтагю			

Всички дъщери на Пиер дьо Куртене, изброени от Алберих, или се срещат в други места от неговата хроника в различни контексти, или присъстват и в други средновековни писмени паметници. Йоланда, втората съпруга на Андрей II, както беше отбелязано малко по-нагоре в настоящия текст, е спомената при посещението на нейния брат Робер в Унгария по пътя му към Константинопол⁴³, а Алберих отбелязва и смъртта ѝ през 1233 г.⁴⁴. Втората дъщеря, по реда на Алберих, е спомената отново от него като „Сибила, графиня на Вианден” през 1229 г., когато след смъртта на брат ѝ Анри, граф на Намюр, избухва конфликт за неговото наследство⁴⁵. Мария, съпругата на Теодор I Ласкарис присъства в историята на Георги Акрополит⁴⁶. От нея е запазен и документ от 1228 г., когато като *baila imperii Constantinopolitani* подновява привилегиите на гражданите на Пиза⁴⁷. Бракът на Жофроа II дьо Вилардуен (1218/1227–1246 г.) с дъщеря на Пиер дьо Куртене, осъществен през 1217 г. по време на пътуването на Йоланда Фландърска по море към Константинопол, е засвидетелстван и в други средновековни хроники⁴⁸. От петата дъщеря, Елизабет дьо Куртене, съпруга на Йод дьо Монтагю е известно завещание от 1269 г⁴⁹. Следователно може да се заключи, че всички дъщери, споменати от Алберих, са съществували реално и информациите за техните бракове, когато могат да бъдат засечени, също се потвърждават.

Възможността Алберих да е пропуснал в своята хроника точно дъщерята, омъжена за български владетел, е доста малка. Все пак неговото сведение има целта да посочи всички членове от семейството на Пиер дьо Куртене и да бъде „пропусната” точно дъщерята с един от най-знатните съпрузи е необяснимо. Един брак с Борил, който е независим владетел с претенции за императорска титла, както посочва самият Алберих на друго място⁵⁰, би бил много по-значим от всеки брак с граф или графски син и би бил факт, който семейство, дори от ранга на фамилията Куртене, не би пропуснало да изтъква.

Съвременното състояние на изследванията за фамилията Куртене не открива категорични доказателства за пропуски или грешки в сведенията на Алберих. В сайта Foundation for Medieval Genealogy са посочени шестнадесет деца за Пиер дьо Куртене, четири надесет от които от втората му съпруга Йоланда Фландърска, а при Алберих са само десет, като девет са от Йоланда – четири сина и пет

дъщери. При данните за останалите пет „деца“ обаче връзката с посочените им за родители Пиер и Йоланда е чисто хипотетична и не се основава на никакво пряко свидетелство⁵¹. Така за две от тях, Сибил (№5) и Констанс (№14), се посочва единствено, че през 1210 г. са били монахини в абатство Фонтевро, а за Пиер (№6), че през 1210/1212 г. е бил свещеник⁵². За Елеонор (№13), починала преди 1230 г., на препратката за съпруга ѝ Филип дьо Монфор се посочва, че тя била дъщеря на графа на Оксер⁵³, но от 1219 г. настине графове на Оксер са съпрузите на Матилда, дъщерята на Пиер дьо Куртене от първия му брак. Посочена е и дъщеря без име (№8), съпруга на цар Борил, за която се цитира единствено изследване на Дж. Файн от 1994 г.⁵⁴, в което на свой ред тази информация е почерпена от публикацията на А. Данчева-Василева от 1977 г.⁵⁵ Но единствено при тези пет „деца“ е отбелязано, че *първичен извор, който да потвърди техния произход все още не е идентифициран*⁵⁶. Следователно фрагментът от хрониката на Алберих си остава най-точното и пълно достоверно известие за представителите на разглежданото поколение от фамилията дьо Куртене и няма достатъчно категорични данни да се счита, че в него са пропуснати действителни деца на Пиер дьо Куртене и Йоланда Фландърска.

В резултат на всички представени до тук факти, наблюдения и изводи може да се заключи, че съдението за брак на *Йоан, крал на власите* с племенница на император Анри (дъщеря на неговата сестра Йоланда), известно от „Римувана хроника на Франция“ на Филип Мускес и хрониката на Бодуен д'Авен, не може да се свърже с личността на българския цар Борил. Също така известните към момента данни за семейството на Пиер дьо Куртене и неговата втора съпруга Йоланда Фландърска не позволяват да се допусне, че която и да е от техните пет дъщери е била омъжена за който и да е било български владетел. Следователно разглежданото съдение на Мускес и д'Авен в познатия си вид и контекст е невярно, а цар Борил съответно не е бил женен за племенница на император Анри.

Съществуването на това известие обаче предполага, че то е било контаминирано все пак от някакви реални събития. Според Н. Марков реалното събитие, което стои в основата на съдението на Мускес и д'Авен, е бракът на Иван Асен II с унгарската принцеса Ана-Мария, дъщеря на Андрей II и доведена дъщеря на втората му съпруга Йоланда дьо Куртене. Авторът посочва, че същото мнение е изказал още Шарл дю Канж през 1657 г., но то останало „незабелязано“ досега в българската медиевистика⁵⁷. Това обяснение изглежда най-логично и приемливо. Ана-Мария Унгарска в резултат на втория брак на баща си с Йоланда, дъщеря на Пиер дьо Куртене и Йоланда Фландърска, в по-свободен смисъл се явява племенница не само на латинските императори Робер (1221–1228 г.) и Бодуен II (1228–1261 г.) – братя на втората ѝ майка, но дори и на Бодуен I (1204–1205) и Анри (1206–1216). Определена веднъж като „племенница на императора на Константинопол“ и омъжена за владетел от Югоизточна Европа, може да се допусне, че по аналогия с две от дъщерите на Пиер дьо Куртене и Йоланда Фландърска („племенници на император Анри“), омъжени за Андрей II и Теодор I Ласкарис (в същите далечни земи), в даден момент тя се е „превърнала“ в трета тяхна сестра.

БЕЛЕЖКИ

¹ Благодаря на Николай Марков за помощта, която ми оказа при написването на настоящата статия с преводи от старофренски и като ми предостави част от предаденото от него за публикуване издание „Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година и войните им с българите (според Анонимна френска хроника от края на XIII век)”, което към момента на писане на настоящата работа беше все още под печат. С разрешението на автора по-надолу в текста ще посочвам и неговите наблюдения и мнение относно сведението за брак на български владетел с латинска принцеса.

² Информация или коментар за такъв брак липсва у В. Златарски (**Златарски, В.** История на българската държава през средните векове, т. III. София, 1972, 308-310) и П. Мутафчиев (**Мутафчиев, П.** История на българския народ /681–1323/. София, 1986, 279–284). В бележка под линия К. Иречек само цитира откъса от хрониката на Бодуен д’Авен, в който се споменава за този брак, но без да изясни дали приема за достоверна посочената информация или не (**Иречек, К.** История на българите с поправки и добавки от самия автор. София, 1978, 290–291, бел. 51).

³ Правилното предаване на български език на написаното на френски име *Baudouin d'Avesnes* е Бодуен д’Авен, а не както е посочено от Г. Цанкова-Петкова *Бодуен д’Авен*. Използвайки латинското изписване на името на средновековния автор като *Balduin Avesnensis* на български може да се използва и *Балдуин* (*Бодуен*) *Авенски*.

⁴ В текста на Филип Мускес стои: *Jehannes, sir de Blas et de Commins* (**Цанкова-Петкова, Г.** Българо-гръцки и българо-латински отношения при Калоян и Борил. – Известия на института по история, 21, 1970, 167, бел. 85), а в текста на Бодуен д’Авен: *Johennis, le roi de Blaquie* (Chronique de Baudouin d’Avesnes. – In: *Istore et Chroniques de Flandres, d’après les tentes de divers manuscrits par M. le baron Kervyn de Lettenhove*, II, Bruxelles, 1880, 674).

⁵ **Цанкова-Петкова, Г.** Българо-гръцки и българо-латински..., 166–168.

⁶ **Цанкова-Петкова, Г.** България при Асеневци. София, 1978, 99–100.

⁷ **Данчева-Василева, А.** България и латинската империя. 1207–1218. – Исторически преглед, 1977, 1, с. 48; **Данчева-Василева, А.** България и латинската империя. София, 1985, 106–108.

⁸ **Божилов, И.** Фамилията на Асеневци (1186–1460). Генеалогия и просопография. София, 1985, с. 72.

⁹ **Гюзелев, В.** Българската държава и Никея в борба срещу Латинската цариградска империя (1204–1261). – Известия на Националния исторически музей, 2, 1978, с. 13.

¹⁰ **Андреев, Й.** Българските ханове и царе VII–XIV век. Историко–хронологически справочник. София, 1988, с. 129; **Божилов, И., В. Гюзелев.** История на Средновековна България VII–XIV век. София, 1999, с. 474; **Павлов, П.** Търновските царици. Велико Търново, 2006, с. 15. По-предпазлив е Б. Примов, който в издадената от БАН „История на България”, том 3, посочва хипотезата на Г. Цанкова-Петкова само в бележка (Вж. История на България, т. 3, София. 1982, 183, бел. 161).

¹¹ За изданията на „Римувана хроника на Франция” и за нейни изследвания вж. http://www.arlima.net/mp/philippe_mouskes.html от 10.01.2009 г.

¹² Турне също е на територията на графство Фландрия, но от 1187 г. става свободен град, подчинен единствено на френския крал.

¹³ Duval, M. A. Chronique rimée de Philippe Mouskes. In: Histoire littéraire de la France, 19, 1838, 861–863; http://fr.wikipedia.org/wiki/Philippe_Mouskes от 18.11.2009 г.

¹⁴ Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 167, бел 85. Освен цитираното там издание на барон Ф. Райфенберг от 1838 г. виж същия фрагмент в: Chronique métrique de la conquête de Constantinople par les francs par Philippe Mouskes. – In: Collection des chroniques nationales françaises, t. 3. Chronique de la prise de Constantinople par les Francs, avec notes et éclaircissements par J.-A. Buchon, Paris, 1828, 347–348; Ex Philippi Mousket Historia regum Francorum edidit. Adolfus Tobler. – In: Monumenta Germaniae historica, scriptorium, 26, Hannover, 1882, 765.

¹⁵ Преводът е на Николай Марков.

¹⁶ Филип Мускес. Из „Римувана хроника на Франция“. – В: Самият Търновград ще разтръбъ победите. Средновековни поети за България. София, 1981, 30–31. Поетичният превод е на Любен Любенов по дословния на Галина Меламед.

¹⁷ Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 167.

¹⁸ Chronique métrique ..., 404–405; български превод вж. във Филип Мускес. Из „Римувана хроника на Франция“..., 49–50, ст. 31181–31196.

¹⁹ Римуваната хроника на Мускес се явява и единствен извор на поставеното сред събитията от 1242 г. сведение, че „кралят от земята на власите“ победил в бой татарите (Ex Philippi Mousket Historia..., 819; в превод на български: Филип Мускес. Из „Римувана хроника на Франция“..., 49, ст. 30960–30963). Това уникално съдържание също заслужава отделно критично изследване.

²⁰ http://fr.wikipedia.org/wiki/Baudouin_d%27Avesnes от 04.11.2009 г.; <http://fmg.ac/Projects/MedLands/HAINAUT.htm#BouchardAvesnesdied1244B> от 03.06.2009 г.

²¹ Chronicón Hanoniense quod dicitur Balduini Avenensis. Edidit Ioh. Heller. – In: Monumenta Germaniae Historica, scriptorum, XXV, Hannoverae, 1880, 416.

²² Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 150, бел. 1.

²³ http://www.arlima.net/ad/chroniques_abregees_de_baudouin_davesnes.html от 19.06.2009 г.

²⁴ Fragments d'une ancienne chronique en dialecte Rouchy. – In: Collection des chroniques nationales françaises, t. 3. Chronique de la prise de Constantinople par les Francs, avec notes et éclaircissements par J.-A. Buchon, Paris, 1828, 270–292. Вж.: Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 150, бел. 1, с. 166, бел. 82–83; Гозелев, В. Българската държава и Никея..., с. 13, бел. 25.

²⁵ Преводът на български език е на Николай Марков. Текстът на старофренски е от Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 166, бел. 83: *“Et puis, quand li empereur Henri fut couronné, il se maintint bien et grossement contre ses ennemis, et conquist grant partie de la terre de Salenicke, il descoufit les Lombars, qui voloient la terre tenir contre lui; et quand il les eust vaincus, Johannis lui donna une sienne fille. Et li empereur Henri donna trois siennes niepces, filles de sa cuer, femme du comte d'Aussoire en mariage, l'une a Johannis, l'autre a Coldalastre, et la tierche a Andrieu, roi de Hongrie.”*

²⁶ George Akropolites. The History. Introduction, translation and commentary Ruth Macrides. Oxford University Press, 2007, 145, 148, 150, бел. 5, 6.

²⁷ Тази грешка е забелязана и от Н. Марков (Марков, Н. Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година и войните им с българите (според Анонимна френска хроника от края на XIII век). В. Търново, 2010, с. 24).

²⁸ Chronicon Hanoniense quod dicitur Balduini Avenensis. Edidit Ioh. Heller. – In: Monumenta Germaniae Historica, scriptorum, XXV, Hannoverae, 1880, 414–467.

²⁹ Chronique de Baudouin d'Avesnes. – In: Istore et Chroniques de Flandres, d'après les tentes de divers manuscrits par M. le baron Kervyn de Lettenhove, II, Bruxelles, 1880, 555–696.

³⁰ Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 166, бел. 83.

³¹ Так там, с. 168, бел. 88.

³² Chronique de Baudouin d'Avesnes..., p. 674.

³³ Идентичността на текста на добавката с ръкописи на хрониките на Жофроа дъо Вилардуен и Анри дъо Валансиен с текста от хрониката на Бодуен д'Авен е забелязан и Н. Марков. Марков, Н. Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година..., 17, бел. 4.

³⁴ Цанкова-Петкова, Г. България при Асеневци..., с. 100.

³⁵ Робер дъо Клари. Завоюването на Константинопол 1204 година. София, 2007, 160–163; Анри дъо Валансиен. История на император Анри. София, 2009, с. 27 сл.; Хроника на монаха Алберих от манастира „Троа фонтен“. – В: Извори за българската история, 25. Латински извори за българската история, 4. София, 1981, с. 183.

³⁶ Цанкова-Петкова, Г. Българо-гръцки и българо-латински..., с. 167; Цанкова-Петкова, Г. България при Асеневци..., с. 100.

³⁷ Филип Мускес. Из „Римувана хроника на Франция“..., 32, ст. 23045–23058, 23063–23068. Текстът на старофренски в: Chronique métrique..., 349:

*"Robiers ses freres s'atorna;
Vers Hungrie s'acemina
Venus y ert a sa serour.
Mult le reciut a grant ounor
Li roi Andrius; si fist sa suer.
Et s'ot tot lor avoir a fuer.
Tout l'ivier furent a plenté;
Mais ne porent a volenté
Passer par la tiere sauve.
Si fist li rois un mariage
D'une nieçain a cel Robert,
Et si nos fait l'estore cier
Que rois Ausens l'ot en plevie,
Ki sire iert et rois de Servie.*

.....
*Rois Ausens et li rois Andrius
Et rois Alexandres ses fius,
Convoierent Robers d'Auquerre;
S'ot viands, avaine et fuerre,
Tant ki'l vint en la tiere noble
Comme sire en Constantinoble."*

³⁸ Българският превод е по Марков, Н. Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година..., 24–25. Текстът на старофренски е от Chronique de Baudouin d'Avesnes..., 675: *"Cil s'en ala par Hongrie où il fut reeeus à grant honor de sa serour qui estoit roine de la terre et dou roi Andrieu. Il séjourna tout l'yver en Hongrie, car il n'avoit mie bien les pasaiges*

a sa voleuté. Il avoit avec li un sergent qui estoit nés de Lisle en Flandres. Aueun disorient que il estoit oncles de bas eestui Robert qui aloit pour estre emperures. Cil vallus avoit une belle demoiselle qui estoit sa fille. Robert d'Aussoirre la fist richement apparilier et disoit que re estoit sa cousine, puis fist parler de mārriage de li et dou roi de Servie. Li rois qui cuida que ce fust voirs, s'acorda au mariaige. Si furent faites les noces a grant sollempnité. Par ce mariaige et par l'aide des Blas ala Robers d'Aussoirre seurement jusques en Constantinoble la où il fut recues a grant joie."

³⁹ Преводът на български език е на Николай Марков. Текстът на старофренски е от Chronicon Hanoniense..., 441: "Or vous dirons dou conte Pieron d'Auchoire; car nous vous avons dit de chiaus qui issirent de sa fille que il ot de la contesse de Nevers. Quant sa feme la contesse fu morte, il prist a feme Yolent, serour le conte Bauduin de Haynau le quint de che non apries Richaut, qui puis fu empereres de Constantinoble. Che fu cele qui fu couvenanchie au conte Henri de Champaigne, si com nous dirons cha avant. I lot de li 3 fius et 3 filles. Li aines des fius ot non Phelipes, li autres Robiers et li tiers Bauduins. L'une des filles fu mariee au roi de Hongherie. La seconde fille ot a femme li quens de Viane en Allemaigne, quo ot de li fius et filles. La tierche fu mariee a monsigneur Gachier, fill e conte de Bar-sour-Sainne; mais il morut outre mer sans hoir, et elle se remaria au signeur de Montagu en Bourgoigne. De cestui conte Pieron d'Auchoirre vous dirons nous cha avant, comment il ala en Constantinoble pour avoir l'empire apries mort l'empereour Baudoin et l'empereour Henri, cui suer sa femme estoit, et comment li empires demoura as ses hoirs apries lui." Същият пасаж в: Chronique de Baudouin d'Avesnes..., 597–598.

⁴⁰ Старото име на областта Бери в централна Франция.

⁴¹ Т.е. принципата Ахая (Морея) на полуостров Пелопонес.

⁴² Преводът на български е на Стоян Михайлов. Текстът на латински е от Chronica Albrici monachi Trium fontium, a monacho novi monasterii hoiensis interpolata. Edidit Paulus Scheffer-Boichorst. – Monumenta Germaniae Historica, scriptorum, t. XXIII, Hannoverae, 1874, 906: "Namucensis comes Petrus, qui dicebatur Autisiodorensis, Romam proiectus cum sua coniuge, Hyolenz nomine, benedictus est et consecratus a summo pontifice Honorio in imperatorem Constantinopolitanum; sed mox ut Greciam attigit, captus est a duce Durachii, Theodoro nomine, Michaelis successore, qui de armis eius et divitiis et omni supellectile eius, permittente iusto iudice Deo, factus est fortior et potentior ad persequendum catholicos. Evasit tamen cum filiabus uxori eiusdem Petri, que quamdiu vixit terram illam et imperium gubernavit. Unam filiarum eius, Hyolenz nomine, duxit Andreas rex Ungarie; secundam nomine Sibiliam, habuit Radulfus de Essolduno in Bituria, quam postea duxit comes Henricus de Vienna et Ardenna; tertiam habuit Lascarus Grecus, qui decebatur imperator Nicee, sed de ista filios non habuit; quartam Gaufridus iunior de Villa Harduini, filius Gaufridi principis de insula Montionis; quintam Galtherius de barro super Sequanam, comitis Milonis filius, quam postea duxit Odo, Alexandri filius, frater ducis Burgundie Odonis. Filii vero eiusdem comitis Petri fuerunt quatuor, Philipus dictus de labra comes Namucensis, titulis militie famosissimus, Robertus imperator Constantinopolitanus, Henricus comes Namucensis et iuvenis Balduinus, qui modo est imperator. Omnes isti filii et filie fuerunt de predica Hyolenz imperatrice, secunda scilicet comitis Petri uxore; nam de prima uxore, que dicta est Agnes et fuit unica filia comitis Guidonis Nivernensis, genuerat idem comes Petri filiam unam, Mathildem nomine, que comiti Herveo, Gaufridi filio de Giem et de Dunzeio filiam unica peperit, quam habuit Guido comes de Sancto Paulo, primogenitus comitis Galtheri, et predicta Mathildis Niverneensis nupsit postea comiti Guidoni Forensi."

⁴³ Филип Мускес. Из „Римувана хроника на Франция”..., 32; Chronique de Baudouin d'Avesnes..., 675; Chronique d'Érnoul et de Bernard le Trésorier. Paris, 1871, 393.

⁴⁴ Chronica Albrici monachi..., 933.

⁴⁵ Chronica Albrici monachi..., 924.

⁴⁶ Вж. тук бел. 26.

⁴⁷ **George Akropolites.** The History. Introduction, translation and commentary Ruth Macrides..., p. 150, бел. 6.

⁴⁸ **Марков, Н.** Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година..., с. 23–24; Chronique d'Érnoul..., 392; В „Морейска хроника” е посочено, че Жофроа II дъо Вилардуен се жени не за сестрата на латинския император Робер дъо Куртене (1221–1228 г.), а за негова дъщеря, т.е. отново има разминаване в посочването на роднинската връзка. За това вж. Chronique des guerres des français en Romania et en Morée. – In: Œnction des Chroniques nationales françaises, 4. Chronique de la conquête de Constantinople et de l'établissement des français en Morée. Paris, 1825, 90–91.

⁴⁹ <http://fmg.ac/Projects/MedLands/LATIN%20EMPERORS.htm#ElisabethCourtenaydied1269> от 16.12.2006 г.

⁵⁰ Хроника на монаха Алберих..., с. 183.

⁵¹ http://fmg.ac/Projects/MedLands/LATIN%20EMPERORS.htm#_Toc114198684 от 16.12.2006 г.

⁵² Ако този свещеник е наистина син на Пиер и Йоланда, които са въспили в брак през 1193 г., то през 1210–1212 г. той не би трябвало да е на повече от 16–18-годишна възраст, а това е една твърде необичайна възраст за свещеник. Това по-скоро навежда на мисълта, че ако споменатото лице все пак има някаква връзка с фамилията Куртене, то тя е на извънбрачен син на Пиер дъо Куртене.

⁵³ http://fmg.ac/Projects/MedLands/JERUSALEM%20NOBILITY.htm#_Toc226339966 от 01.04.2009 г.

⁵⁴ **Fine, J. V. A.** The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Ann Arbor, 1994, p. 101.

⁵⁵ **Данчева-Василева, А.** България и латинската империя. 1207–1218, с. 48.

⁵⁶ Във всеки от изброените пет случая е отбелязано на английски език: *The primary source which confirms her/ his parentage has not yet been identified.*

⁵⁷ **Марков, Н.** Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година..., с. 26. Авторът посочва за мнението на дю Канж следното издание: Du Fresne du Cange – Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs français jusqu'à la conquête des turcs. Nouvelle édition, revue par J.-A. Buchon. T. I., Paris, 1826, 114–115.